

Konrad Ćwikliński

Partycypacja kobiet w przestrzeni społeczno-politycznej w Nowej Zelandii

Rola kobiet, ich udział w życiu politycznym i społecznym w Nowej Zelandii w porównaniu z Polską czy Wielką Brytanią kształtuje się na wysokim poziomie. Nowa Zelandia ma bogate tradycje odnośnie uczestnictwa kobiet w polityce. Jako pierwszy kraj na świecie przyznała czynne prawo wyborcze kobietom¹. Wzmoczona aktywność kobiet oraz rozbudzenie poczucia obywatelskości określane mianem „feminizmu pierwszej fali” ujawniła się pod koniec XIX w.² i była wynikiem upowszechnienia haseł i postulatów Wielkiej Rewolucji Francuskiej oraz reformy moralnej, będącej jej konsekwencją. Wraz z rewolucją zapoczątkowany został proces przebudowy intelektualnej, przeorganizowania wizji państwa prawa oraz roli jednostki w społeczeństwie³.

Działania na rzecz równouprawnienia płci mają swoją genezę w postulatach XVIII w. filozofów okresu Oświecenia, szczególnie Jeana Antoine Nicolasa Caritata markiz de Condorce, który zwracał uwagę na naturalną równość mężczyzn i kobiet przewidując indywidualne prawa polityczne nie tylko dla mężczyzn, ale również dla kobiet⁴. W 1792 r. Mary Wollstonecraft⁵, zainspirowana Wielką Rewolucją Francuską, a zwłaszcza ideami zawartymi w Deklaracji Praw Człowieka na łamach swej publikacji „Obrona Praw Kobiet” (*A Vindication of the Rights of Woman*, wydanej w 1792 r.) pisała, iż kobiety muszą odrzucić przypisywaną im przez społeczeństwo rolę istot

¹ Czynne prawo wyborcze przyznano kobietom w 28 listopada 1893 r.

² W Europie pierwsza fala ruchów feministycznych narastała na początku XX w. Najczęściej przyjmuje się do niej ramy czasowe: 1860–1920. W kręgu zainteresowań feminizmu pierwszej fali leżały przede wszystkim: prawo wyborcze, reforma prawa rodzinnego, i ekonomiczne warunki życia kobiet.

³ J. Derek, W. Kaute, *Słownik myśli społeczno-politycznej*, Bielsko Biala 2004, s. 465.

⁴ Jean Antoine Nicolas Caritat markiz de Condorcet (1743–1794) filozof, matematyk, ekonomista oraz polityk francuski. Propagator myśli liberalnej w ekonomii, orędownik upowszechnienia darmowej edukacji, równouprawnienie płci oraz ludzi wszelakich ras i wierzeń.

⁵ Mary Wollstonecraft (1759–1797) – angielska pisarka, promująca równouprawnienie płci, jedna z pierwszych działaczek ruchu feministycznego.

podporządkowanych i zależnych od mężczyzn, co pozwoli im stać się myślącymi i pożytecznymi obywatelami⁶. W XVIII w., na wzór europejski, kobiety nie uczestniczyły w życiu politycznym Nowej Zelandii. Podobnie jak w społecznościach „starego kontynentu” akceptowano model, w którym rola kobiety ograniczała się do prowadzenia domu i opieki nad dziećmi, jedynie mężczyźni mogli w pełni uczestniczyć w sferze publicznej i politycznej. Wielka Rewolucja Francuska oraz pierwsza fala feminizmu i przemiany społeczne będące jej następstwem zaowocowały rozbudzeniem emancypacji kobiet. W drugiej połowie XIX w., w wyniku rozpowszechnienia idei feminizmu obserwowanych głównie w Wielkiej Brytanii, ze względu na ścisłą zależność Korony Brytyjskiej z jej koloniami również w Nowej Zelandii zaczęły powstawać ruchy feministyczne. Europejskie idee rozbudziły w kobietach nowozelandzkich potrzebę zaangażowania i uczestnictwa w sferze polityki, zwrócono uwagę na prawne i polityczne prawa kobiet, co zaowocowało większym udziałem kobiet w życiu publicznym kraju⁷. Prekursorką ruchu na rzecz praw wyborczych kobiet była Kate Sheppard⁸, która stanęła na czele nowozelandzkiego ruchu na rzecz praw wyborczych kobiet⁹. 19 września 1893 r. gubernator Lord Glasgow podpisał nową ordynację wyborczą, na mocy której Nowa Zelandia stał się pierwszym krajem na świecie, w którym przyznano kobietom prawa do głosowania w wyborach parlamentarnych¹⁰. Na tle innych państw demokratycznych w tym okresie, zwłaszcza w Wielkiej Brytanii, z której pierwotnie wywodził się ruch emancypacji kobiet czy Stanów Zjednoczonych¹¹, rozwiązania te było nazbyt nowatorskie i nie natrafiły na podatny grunt, tak jak w Nowej Zelandii. Odtąd stała się międzynarodowym liderem w promocji równouprawnienia kobiet, a walka o bierne prawo wyborcze kobiet stała się integralną częścią wizerunku tego kraju na świecie. Kampania na rzecz przyznania praw wyborczych kobietom oraz jej wkład w tożsamość Nowej Zelandii została uznana za jedno z dziesięciu najważniejszych wydarzeń mających wpływ na obecny kształt tego kraju.

Większość wielkich traktatów filozoficznych, dotyczących praw człowieka od Platona począwszy uwzględniały jedynie mężczyzn, jako tych, którzy aktywnie mogą uczestniczyć w polityce. Prawa te nie przysługiwały połowie społeczeństwa, nie obejmowały kobiet będących jego integralną częścią.

⁶ M. Seymour-Smith, *100 najważniejszych książek świata*, Warszawa 2001, s. 335.

⁷ Aktywizacja kobiet szczególnie widoczna była w kościołach, na uczelniach, aktywnie angażowały się w działalności charytatywnej.

⁸ Katherine Wilson Sheppard (1847–1934) nowozelandzka działaczka na rzecz równouprawnienia kobiet. Jej publikacje miały istotny wpływ na ruchy sufrażystek na świecie.

⁹ J. Devaliant, *Kate Sheppard, The Fight for Women's Votes in New Zealand*, Auckland 1992, s. 11–12.

¹⁰ David Boyle, hrabia Glasgow, (1833–1915) gubernator Nowej Zelandii w latach 1892–1897.

¹¹ Pod koniec XIX w. w krajach tych kobiety nie wywalczyły jeszcze tak szerokich praw politycznych, czynne prawa wyborcze zostały przyznawane im dopiero po zakończeniu pierwszej wojny światowej.

Starając się odpowiedzieć na pytanie, dlaczego to właśnie Nowa Zelandia, jako pierwsza dopuściła kobiety do udziału głosowania, warto zastosować teorię równości biologicznej, opracowaną w pierwszej połowie lat 70. XX w. na potrzeby badań nad ewolucją. Teoria równowagi biologicznej (biological theory of equilibrium) została opracowana w 1972 r. przez dwóch paleontologów: Nilesa Eldredge i Stephena Jay Goulda. Jest ona uściśleniem teorii ewolucji, opisując mechanizmy rządzące procesami ewolucyjnymi. Odkryto, iż procesy ewolucji dokonują się w pewnych cyklach nazwanych „zrywami”, rozdzielone przez długi okres stabilności. Pierwotnie odnosząca się do zmian ewolucyjnych w rozwoju gatunków wskazuje, iż w centrum, ewolucja następuje w sposób jej naturalnie przypisany, czyli powoli w ściśle określonym kierunku. Miejscem, w którym zachodzą zmiany o wiele szybsze, ale również nie do końca racjonalne usytuowane są na obrzeżach, krańcach, rubieżach całego badanego systemu, tam właśnie okoliczności są najbardziej ku temu sprzyjające. Teoria równowagi biologicznej przeniesiona została do nauk społecznych i skutecznie zastosowana do zrozumienia procesów zachodzących w polityce, opisując wyjątkowe (osobliwe) zmiany zachodzące w społeczeństwie. Teoria równowagi po raz pierwszy przedstawiona została w 1993 r. przez Frank Baumgartner i Bryan Jones¹². Wpisuje się ona w wyjątkowość zmian w sferze procesów społeczno-politycznych, które obserwuje się w ciągu wieków, a których przyczyn nie można zrozumieć. Być może powielane są wzorce rządzące od dawna procesami ewolucji.

Dlaczego to właśnie w Nowej Zelandii zaistniały po raz pierwszy okoliczności, które pozwoliły uwzględnić kobiety w procesie demokratycznych wyborów? Dlaczego właśnie w tym odległym wyspiarskim kraju położonym na rubieżach świata oddalonym setki tysięcy mil od starego świata, będącego (centrum) kolebką postępowych osiągnięć i zdobywcy oświeconego świata, zajść mogły tak rewolucyjne zmiany? Odizolowanie oraz dystans dzielący Europę, Stany Zjednoczone Ameryki w stosunku do Nowej Zelandii nie były bez znaczenia. Pod koniec XIX w. komunikacja była na zaawansowanym poziomie. Informacja dzięki wynalazkowi Samuela Morsa mogła pokonać w ułamku sekundy dystans tysięcy kilometrów, bariera odległości nie może, więc skutecznie tłumaczyć, dlaczego właśnie w dalekim kraju na antypodach zajść mogły tak istotne przemiany natury politycznej. Być może kluczową rolę odegrał czynnik ludzki w postaci zaangażowania i determinacji Kate Sheppard, która stała się naturalnym przywódcą ruchu nowozelandzkich sufrażystek? Być może siłą stanowiąc cały ruch i kobiety w nim zgromadzone oraz przeświadczenie, iż walczą w imię „słusznej sprawy”? Być może wszystko tłumaczy teoria ewolucji?

¹² F. Baumgartner, F. Bryan Jones, *Porządek i brak stabilności w polityce amerykańskiej*. Chicago 1993.

Obecnie kobiety nowozelandzkie odgrywają istotną rolę w życiu gospodarczym i politycznym kraju. Po wyborach w 2005 r. piastowały cztery z pięciu najważniejszych stanowisk konstytucyjnych w Nowej Zelandii¹³. Po wyborach z 2010 r. i powołaniu nowego gabinetu 7 z 28 ministrów to kobiety. Od 1993 r., kiedy to zmieniono obowiązującą ordynację wyborczą, wprowadzając proporcjonalny mieszany system wyborczy¹⁴ odsetek kobiet w parlamencie nie uległ znaczącej zmianie. W parlamencie kobiety stanowią obecnie 32%¹⁵ ogólnej liczby parlamentarzystów, w porównaniu z 2002 r., kiedy procent ten kształtował się na poziomie 28%. Świadczy to o tym, iż w świadomości obywateli Nowej Zelandii istnieje wysoki stopień gotowości do akceptowania kobiet w życiu politycznym, czego odzwierciedleniem jest tak szeroka reprezentacja w strukturach władzy. Wynika to z przeświadczenia, iż kobiety i mężczyźni posiadają odmienne doświadczenia a w celu osiągnięcia wzajemnego pożytku w procesie podejmowania decyzji muszą być brane pod uwagę dążenia dwóch płci. Te proporcje nie są jednak tak znaczące na wszystkich szczeblach władzy. Liczba kobiet we władzach lokalnych czy sądowniczych jest wciąż na stosunkowo niskim poziomie¹⁶.

Wciąż jeszcze popularny w kulturze europejskiej pogląd, iż ze względu na charakterystykę biologiczną oraz psychiczną kobiety jako słabsze nie powinny angażować się w działalność polityczną przez co w tej sferze nie odnajdują szerokiej akceptacji, nie jest akceptowany w Nowej Zelandii. Jak pokazują badania, powszechnie akceptowany jest pogląd, iż większy udział kobiet w procesach demokratycznych znacząco wpływa na obiektywne odwzorowanie opinii całego nowozelandzkiego społeczeństwa¹⁷.

Sytuacja kobiet na nowozelandzkim rynku pracy jest ściśle związana z głębokimi reformami gospodarczymi mającymi miejsce w drugiej połowie lat 80. XX w.¹⁸ Przechodzenie od biurokratycznego centralizmu w sferze gospodarczej do gospodarki liberalnej i rynkowej skutkuje przemianami istotnych gałęzi życia. Poprawienie kondycji ekonomicznej kraju zapewniło większą stabilizację i bezpieczeństwo zatrudnie-

¹³ Gubernator Generalny, Prezes Rady Ministrów, Prezes Sądu Najwyższego i Przewodniczący Izby Reprezentantów.

¹⁴ Skrót angielskiego terminu „Mixed Member Proportional” określający system wyborczy działający w oparciu o zasadę proporcjonalności. Każdy z wyborców oddaje dwa głosy – na partię i na lokalnego kandydata. Na podstawie wyników głosowania na partię wyznacza się liczbę miejsc w parlamencie obsadzanych przez poszczególne ugrupowania. Z kolei głosowanie na lokalnego kandydata ma za zadanie określić skład klubów. Nowa Zelandia przyjęła system MMP w 1993 r. Po raz pierwsze zastosowany został w wyborach w 1996 r.

¹⁵ New Zealand Census of Women's Participation, Wellington 2012.

¹⁶ 24% sędziów Nowej Zelandii stanowią kobiety.

¹⁷ A. Karwińska, *Sprawiedliwa nierówność?, Sytuacja kobiet w społeczeństwie i gospodarce w Polsce w początkach XXI wieku*, www.univ.rzeszow.pl/nauka/konferencje/nierownosci/wyklady/60.doc, odczyt z dn. 11.06.2013.

¹⁸ Kryzys gospodarczy, mający miejsce w drugiej połowie lat 80. ubiegłego wieku, wymagał nadzwyczajnych środków zaradczych w postaci gruntownych reform gospodarczo-społecznych, przeprowadzone w latach 1984–1989 przez ekipę rządową Partii Pracy.

nia dla kobiet. Znacząco zmniejszyło się bezrobocie wśród kobiet. Liberalizacja wykształciła nowe wzorce odnośnie stylu życia i pracy. Obserwuje się większą przychylność do zatrudniania w niepełnym wymiarze godzin tak, aby kobiety mogły łączyć pracę zawodową z obowiązkami rodzinnymi.

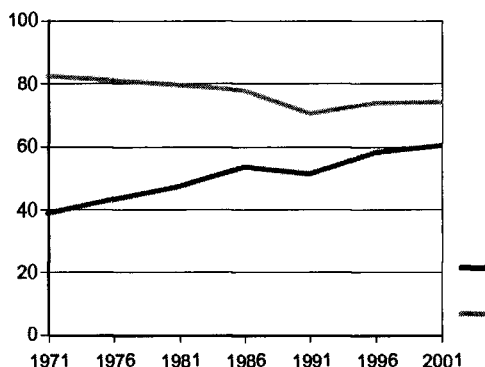
Analizując charakterystykę rynku pracy, a szczególnie usytuowanie kobiet w Nowej Zelandii, zwraca się uwagę na następujące zjawiska:

1. ujawnia się spolaryzowany podział zawodowy na: typowo „kobiecy” i „męskie” w gospodarce);
2. wzrastający poziom kobiet zatrudnionych na stanowiskach kierowniczych,
3. zmniejszające się bezrobocie wśród kobiet;
4. wyrównywanie poziomu dochodów z mężczyznami.

Zwiększenie udziału kobiet pracujących zawodowo oraz zmiany form zatrudnienia mają kluczowy wpływ na statut kobiet we współczesnej Nowej Zelandii. Obserwuje się znaczący wzrost udziału kobiet w liczbie ogólnie zatrudnionych obywateli, jednocześnie częściej zatrudniane są w zawodach dotychczas przypisanych mężczyznom¹⁹. Promowanie równych szans na rynku pracy objawia się między innymi w umożliwieniu zatrudnienia kobiet w niepełnym wymiarze czasu pracy. Kobiety są trzy razy częściej niż u mężczyzn zatrudniane w tej formule – 36% kobiet w porównaniu z 12% mężczyzn. Procentowy udział kobiet w rynku pracy wzrósł z 39 procent do 60% w latach 1971–2001, ale nadal jest znacznie niższa niż mężczyzn (74% w 2001 r.)²⁰.

Wykres 1.

Udział w rynku pracy w latach 1971–2001 ze względu na płeć

Źródło: Report on the status of women in NZ Woman in New Zealand, <http://www.teara.govt.nz/en/1966/womens-role-in-new-zealand-society/1>, odczyt z dn. 11.06.2014.

¹⁹ Coraz częściej kobiety znajdują zatrudnienie, jako informatycy, kierowcy, neurochirurdzy itp.

²⁰ Ministry of Women's Affairs, Status of women in New Zealand 2002 – CEDAW Report: The fifth report on New Zealand's progress on implementing the United Nations Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, Wellington 2002, s. 72–90.

Na wykresie pokazano, że w 1971 r. wskaźnik udziału kobiet wynosił mniej niż połowę ogólnie zatrudnionych mężczyzn (39% kobiet w porównaniu z 82% mężczyzn). 30 lat później w 2001 r. różnica zmniejszyła się o 30% z 60% kobiet uczestniczących na rynku pracy, w porównaniu z 74% ogólnej liczby mężczyzn. Elastyczniejsze rozwiązania w sferze pracy: niepełne etaty, „wolni strzelcy”, pracownicy „kontraktowi” itp., które mogą być atrakcyjne dla kobiet, szczególnie tych zajmujących się domem i dziećmi są coraz częściej wprowadzane przez pracodawców. Kolejny istotny czynnik uczestnictwa kobiet na rynku pracy związany jest z okresem, w którym naturalnie zaangażowane są one w wychowanie dzieci (przedział wieku od 18–39 lat). Udział ich stanowi zaledwie 39%. Około 8% kobiet było bezrobotnych w czasie Narodowego Spisu Powszechnego z 2001 r. Są to liczby nieco wyższe niż w przypadku mężczyzn, lecz niższe od poziomu, na którym kształtował się dziesięć lat wcześniej. Bezrobocie jest najwyższe wśród młodych kobiet (23% osób w wieku 15–19 lat)²¹.

Obecnie działania rządu Nowej Zelandii, mając na uwadze zapewnienie odpowiedniego standardu życia, co uzależnione jest od odpowiedniego poziomu dochodów, intensyfikują swoje działania w obrębie podwyższania kwalifikacji i poszerzenia możliwości podejmowania nauki większej liczbie kobiet²². Zastosowany został szeroki wachlarz udogodnień. Jednym z nich było przeznaczenie znacznych zasobów finansowych z budżetu państwa na poszerzenie oferty opiekuńczo-edukacyjnej dla dzieci w wieku przedszkolnym. W 2001 r. 60% dzieci w wieku poniżej pięciu lat objętych zostało tzw. edukacją wczesnoszkolną. Dostęp do edukacji wczesnoszkolnej jest kluczową kwestią, istotną szczególnie dla matek wychowujących małe dzieci. Umożliwia im to podjęcie wcześniejszej pracy zawodowej lub powrót do szkół w celu podwyższenia kwalifikacji zawodowych. Uruchomiono również program wsparcia finansowego skierowany głównie do kobiet, dzięki któremu na wyjątkowo korzystnych zasadach otrzymać można znaczące środki finansowe umożliwiające kontynuowanie oraz podwyższanie kwalifikacji również osobom, które ze względu na swój status majątkowy nie mogłyby sobie na to pozwolić. Dotyczy to w szczególności kobiet wywodzących się z rejonu wysp Pacyfiku oraz ludności maoryskiej. Uruchomiono na szeroką skalę nowoczesną formułę e-learningową (nauki na odległość z wykorzystaniem najnowszych środków komunikacji internetowej). E-learning okazał się popularny wśród osób mieszkających poza największymi ośrodkami miejskimi, gdzie dotychczas poziom edukacji nie był na należytym poziomie. Szeroka gama ułatwień w dostępie kobiet do edukacji zaowocowała znaczącą poprawą poziomu wykształcenia kobiet. Obecnie liczba kobiet w Nowej Zelandii wzrasta, stanowią one ponad po-

²¹ Ministry of Women's Affairs. Status of women in New Zealand 2002, s. 14 i nast.

²² S. Middleton, A. Jones, *Woman and Education in Aotearoa*, Auckland 1997.

łową ludności zamieszkującą ten kraj. Spada wskaźnik urodzeń, wydłuża się również średnia wieku rodzących matek. Na liczbę ludności w Nowej Zelandii mają wpływ dwa podstawowe czynniki. Pierwszym jest naturalny przyrost demograficzny (wynika on z różnicy urodzeń do zgonów w danym okresie czasu). Drugim jest saldo migracji, która jest różnicą w liczbie przyjeżdżających i opuszczających ten kraj. Niepokojącym zjawiskiem jest to, że kobiety nowozelandzkie decydują się na pierwsze dziecko po przekroczeniu 29 roku życia a ta granica wiekowa wciąż się przesuwa. W 1991 r. średnia wieku rodzących po raz pierwszy wynosiła 27,8 lat, w 1998 r. – już 29,1 lat. Szybko wzrasta liczba porodów między 35 a 39 rokiem życia i wskaźnik ten wzrósł w ciągu ostatnich 20 lat aż trzykrotnie²³. Demografowie wskazują, że jeśli trend do odkładania pierwszego porodu utrzyma się, wówczas państwo nie będzie w stanie materialnie wspierać starzejącego się społeczeństwa²⁴.

Różnorodność etniczna jest coraz większa. Liczba kobiet pochodzących z Azji i Wysp Pacyfiku wzrasta w porównaniu do kobiet pochodzenia europejskiego. Maorysi oraz ludność pochodząca z rejonu basenu Oceanu Spokojnego jest relatywnie młodsza aniżeli Europejczycy. Średni wiek kobiety wzrósł z 36,1 lat w 2004 r. do 47,1 lat w 2051 r. 23% kobiet zamieszkujących Nową Zelandię urodziła się za granicą, głównie w Wielkiej Brytanii, Irlandii, Azji i w basenie Oceanu Spokojnego. Kobiety są silniej reprezentowane w szkolnictwie wyższym niż kiedykolwiek wcześniej. W 2001 r. kobiety stanowiły ponad połowę (53%) wszystkich osób rekrutujących się na studia, w porównaniu z 1971 r., kiedy stanowiły one jedynie jedną trzecią wszystkich kandydatów. Nadal istnieją znaczne różnice pomiędzy mężczyznami i kobietami, jeśli chodzi o wybór kierunków studiów. Kobiety najczęściej wybierają kierunki związane z szeroko pojętym zdrowiem (22%), podczas gdy w przypadku mężczyzn są to kierunki techniczno-inżynierskie i technologie z nią związane (33%). Kobiety są bardziej skłonne niż mężczyźni do życia samotnie (13 i odpowiednio 10%). Założenie rodziny ma istotny wpływ na udział kobiet na rynku pracy. Zaledwie 39% matek wychowujących samodzielnie dzieci podejmowało również pracę zawodową (w 2001 r.). W 2001 r., spośród wszystkich porodów, 43% urodzonych dzieci pochodziło z nieformalnych związków, w porównaniu z 14% w 1971 r. Procentowy udział kobiet w rynku pracy wzrósł z 39% do 60% w latach 1971–2001, ale nadal jest znacznie niższy niż mężczyźni (74% w 2001 r.). W latach 2000–2002 średnia długość życia kobiet wynosiła 81,1 lat, prawie pięć lat więcej niż mężczyźni (76,3 lat).

* * *

²³ The human rights Commission: Human Rights in New Zealand summary, Auckland 2010, s. 280–304.

²⁴ B. Matuszkiewicz, B. Nowak, *Nowa Zelandia daleka i bliska*, Słupsk 2001, s. 40–41.

Nowa Zelandia jest międzynarodowym liderem promowania równouprawnienia kobiet. Udział kobiet w przestrzeni publicznej na tle innych państw jest wysoki. 50% Nowozelanczyków uważa, iż powinno odchodzić się od klasycznego modelu patriarchalnego, na rzecz równości a nawet zwiększonej emancypacji kobiet i większego ich udziału w życiu publicznym i społecznym²⁵. Pomimo wysokiego uczestnictwa kobiet w przestrzeni społecznej istnieją niepokojące tendencje w postaci: segregacji zawodowej; zwiększonego niebezpieczeństwa bezrobocia wśród kobiet; nierówności dochodów kobiet względem mężczyzn. Natomiast pozytywnym zjawiskiem jest wzrastająca liczba kobiet, zwłaszcza maoryskich, kończących wyższe uczelnie.

Summary

Participation of women in the socio-political space in New Zealand

New Zealand is an international leader in promoting women's empowerment. The participation of women in public space comparing to other countries is high. 50% of New Zealanders believe that it should move away from the classical model of patriarchy, equality and even increased emancipation of women and increased their participation in public and social life. Despite the high participation of women in the social space, there are worrying trends in the form of: occupational segregation; increased danger of unemployment among women; income inequality of women to men. In contrast, a positive development is the increasing number of women, especially Maori, ending universities.

²⁵ P. Gendal, *The Roles of Men and Women in Society*, Palmerston 2002, s. 1.